

TÉNYKÉP / REPORTS

A világvárosok rangsorolása az irányító és ellenőrző funkciójuk alapján, és a formálódó új gazdasági erőközpontok

Ranking world cities on the basis of their command-and-control functions and the emerging global economic power-houses

CSOMÓS GYÖRGY

CSOMÓS György: főiskolai tanár, Debreceni Egyetem, Építőmérnöki Tanszék, Debrecen; csomos@eng.unideb.hu

KULCSSZAVAK: világváros, globális város, irányítás és ellenőrzés, iparklasszifikáció, városrégio

ABSZTRAKT: A világgazdaság vezető városainak azonosítása döntően két irányzat, a John Friedmann-féle világváros-hipotézis és a Saskia Sassen által jegyzett globálisváros-konceptió mentén történik. Jelentős különbség azonban a két irányzat között, hogy míg előbbi a világvárosok kijelölése szempontjából a hagyományos termelést végző multinacionális vállalatok székhelyválasztását tartja döntő fontosságúnak, addig utóbbi azokat a városokat tekinti globális városnak, amelyekben a pénzügyi szervezetek, illetve a posztindusztriális világcégek minél nagyobb mértékben koncentrálnak. Mivel napjainkban inkább a globális város megközelítése nyert teret, a multinacionális vállalatok szerepe a vezető városok kijelölése szempontjából leértékelődött. Megfigyelhető azonban egy újonnan kibontakozó tendencia: bár a nemzetközi pénzpiacokat évtizedek óta változatlanul mindössze néhány globális város (New York, London, Tokió, Párizs) ellenőrzi, a feltörekvő gazdaságok vezető városai egyre hatalmasabb vállalatokkal képviseltetik magukat a világgazdaságban, és a piacszerzés érdekében egyre kiélezettebb versenyre kényszerítik a fejlett világból származó társaikat. A felszín alatt a hagyományos termelésorientált világgazdaság intenzíven változik, irányításában pedig jellemző földrajzi elmozdulások mutathatók ki.

Az elemzés első felében a vezető gazdasági központokat rangsorolom irányító és ellenőrző funkciójuk alapján 2006-ben és 2014-ben, az elemzés második felében pedig a világgazdaság egyre erősödő regionális központjait mutatom be.

György CSOMÓS: college professor, Department of Civil Engineering, University of Debrecen; csomos@eng.unideb.hu

KEYWORDS: world city, global city, command-and-control, world economy, multinational corporation, economic powerhouse

ABSTRACT: Contemporary world city/global city literature relies on two main theories: Friedmann's world city hypothesis and Sassen's global city concept. However, there is a major difference between these two approaches, i.e. that the former primarily focuses on the concentration of headquarters of transnational corporations when defining world cities, while according to the latter, global cities are the post-industrial focal points of advanced producer service firms and financial service companies. In recent years, the global city theory has become more widespread. As a result, transnational corporations have lost their significance regarding the designation of leading cities in the global economy. On the other hand, a new tendency has emerged: While international financial markets have been ruled by some global cities (e.g. New York, London, Tokyo, and Paris) for decades, in emerging economies powerful transnational manufacturing corporations, even banks have appeared. This process has led to heavy competition on the global markets, primarily in Africa, Latin America and Asia, between companies of developed countries and emerging economies. Beyond the radar, the manufacturing-oriented world economy has been significantly changing similarly to its global control. Furthermore, the financial crisis of 2007–08 negatively affected many financial actors of the developed world, while large Chinese banks rose to the status of global players.

The process seems obvious: East Asian, especially Chinese cities are occupying an increasingly important role in the command-and-control of the global economy, while many western cities are fading away. Beijing as a command-and-control centre had already appeared among the New York–London–Tokyo–Paris quartet by 2014, and the Chinese capital can be foreseen to take over the leading position in a short time. Shanghai, Shenzhen, Hong Kong, Mumbai, Delhi and other Southeast Asian metropolises have also shown significant strengthening. However, the west-to-east shift of the command-and-control of the global economy is more sophisticated. In the United States, the San Francisco Bay Area has become the home of many leading information technology firms, such as Apple, Facebook, Google and Intel, making this conurbation one of the most important command-and-control centres in the world. Furthermore, while accepting the fact that the command-and-control function of New York has been declining for years now, second tier cities, such as Chicago, Dallas, Houston, San Diego, and Los Angeles, seem to occupy increasingly favourable positions. Japanese cities have not stopped losing positions in East Asia in comparison with China and South Korea, while most cities in the European Union still suffer from the effects of the crisis (except, for example, London, Munich, and Stockholm).

In the first part of the paper, cities are ranked on the basis of their global command-and-control function in 2006 and in 2014, while in the second part the emerging powerhouses of the global economy are presented by regions.

Bevezetés

Az elmúlt évek egyik leghatásosabb gazdasági elemzése szerint a globális gazdaság csomópontjában mindössze 147 világcég áll (Vitali, Glattfelder, Battiston 2011). Az ETH Zürich kutatói 43 060 vezető transznacionális vállalat tulajdonosi szerkezetét elemezték, és arra a következtetésre jutottak, hogy az aszimmetrikus csokornyakkendő alakú hálózat középpontjában álló cégek (főleg bankok) ellenőrzik egymás és a többi cég vagyonának 40%-át, illetve egy bővebb, 737 cégből álló csoport rendelkezik a teljes vagyon 80%-ával. A transznacionális

vállalatok, bankok azonban nagyfokú területi koncentrátságot mutatnak: a vállalatok a globális irányítást ellátó döntéshozó központjaik megválasztásakor egyes városokat előnyben részesítenek. Ezek a városok a világgazdaság irányító és ellenőrző központjai, amelyeket gyakran – azonban meglehetősen tévesen – azonosítanak a világvárosokkal vagy a globális városokkal. A definíciók közötti különbségek és összefüggések feltárása érdekében néhány alapvető elméletet szükséges röviden áttekinteni (Csomós 2014).

A világváros-elméletet John Friedmann dolgozta ki 1986-ban, felhasználva és modernizálva Sir Peter Hall 1966-os világváros-kritériumrendszerét (Hall 1966; Friedmann 1986). Friedmann szerint azok a városok nevezhetők világvárosnak, amelyek kiemelkedő pénzügyi központok, transznacionális vállalatok és leányvállalataik székhelyei, nemzetközi szervezetek központjai, az üzleti szolgáltatások gyorsan növekvő központjai, a termelés fontos színterei, kiemelkedő közlekedési csomópontok, jelentős népességtömörülések, anyaországuk pedig a világgazdaság centrumához tartozik. E kritériumrendszer értelmében a következő városok minősültek (elsődleges) világvárosoknak: Európából London, Párizs, Rotterdam, Frankfurt és Zürich; Észak-Amerikából New York, Chicago és Los Angeles; Ázsiából pedig Tokió.

A globálisváros-koncepciót 1991-ben publikálta Saskia Sassen (Sassen 1991). Meglátása szerint a vezető városok már hosszú ideje központjai a nemzetközi kereskedelemnek és pénzügyeknek, azonban funkciójuk négy új területre is kiterjed: egyrészt nagyfokú koncentrátságot mutatnak a világgazdaság irányításának szervezésében, másrészt elsődleges célterületei a pénzügyi szervezeteknek és a vezető gazdasági szektorok között a hagyományos gyáripari termelést felváltó speciális szolgáltatásoknak, harmadrészt a termelés, különösen az innovatív termelés legfontosabb színterei, és végül piacai is a termelésnek és innovációnak. Sassen szerint a globális városok a következők: New York, London, Tokió, Frankfurt és Párizs.

Jól látható, hogy az irányítás és ellenőrzés funkciója mindkét elméletnek fontos építőköve. Taylor (2004) azonban úgy látta, hogy Sassen célja az volt, hogy elszakítsa a globális város koncepcióját a Friedmann-féle világváros-elméletben kitüntetett szereppel rendelkező hagyományos irányítási és ellenőrzési funkciótól, és a globális város megközelítésének fókuszába inkább a világgazdaság pénzügyi ellenőrzését helyezze. Smith (2014) viszont meggyőző bizonyítékok hiányában megkérdőjelezte az irányítás és ellenőrzés funkciójának létét is, például azért, mert – legalábbis Smith szerint – sok világcégnek hiába van ugyanabban a városban a központja, ha azok teljesen eltérő iparágakban működnek, vagy ha meg is egyezik az ipari profiljuk, akkor inkább versenytársaknak számítanak, mintsem együttműködő partnereknek. Pró és kontra, tagadhatatlan azonban, hogy vannak olyan városok, amelyek más városokhoz képest – függetlenül az okoktól – igen jelentős mértékben adnak otthont meghatározó transznacionális vállalatok és bankok döntéshozó központjainak (Erdősi 2003).

Induljunk ki tehát abból a hipotézisből, hogy az irányítási és ellenőrzési funkció létezik (erre talán több a bizonyíték, mint amennyit Smith ellenérvként felsorol), márpedig ha létezik, akkor mérhetőnek kell lennie. Hall (1966), Friedmann és Wolff (1982), Friedmann (1986) és Sassen (1991) az elméleteket kidolgozó munkáikban természetesen nem kvantitatívan közelítették meg az irányítás és ellenőrzés funkcióját, mindössze jelezték, hogy létezik, fontosságát pedig saját megközelítéseik szempontjából hangsúlyozták. Az első fontosabb empirikus elemzés Beaverstock, Taylor, Smith (1999) nevéhez fűződik, akik a fejlett termelést segítő cégek központjainak száma alapján készítették világváros-klasszifikációt, azzal a céllal, hogy egyrészt a gyakorlatban igazolják Sassen (1991) munkájának helytállóságát, másrészt kidolgozzanak egy objektív osztályozást (ez utóbbit a Globalization and World Cities Research Network¹ két évente aktualizálja). Az elkövetkező években nagy számban készültek olyan empirikus elemzések (Taylor, Walker, Catalano, Hoyler 2002; Taylor, Derudder, Hoyler, Huang, Lu, Pain, Witlox, Yang, Bassens, Shen 2009; Lee, Zhao, Xie 2012; illetve a MasterCard, a UN-HABITAT, a Z/Yen Group elemzése), amelyekben a világvárosok rangsorolása különböző indexek (például Business Command Index, Financial Command Index, Centers of Commerce Index, Global Financial Centres Index) alapján történt meg. Ezeknek az indexeknek nagy előnyük, hogy előállításuk módszertana jól követhető, rendszeres (akár évenkénti) publikálásuk pedig hosszú távú elemzéseket tesz lehetővé. Hátrányuk azonban egyrészt az, hogy döntően a pénzügyi szektorra és inkább a cégek központok számának koncentrációjára fókuszálnak, másrészt nem jelenítik meg a valós gazdasági erőt. Ez utóbbit Sassen (2006), illetve a McKinsey Global Institute (2013) szerint akár a cégek forgalma alapján is ki lehet fejezni. Az említett hátrányok néhány példával szemléltetve a következők: A Z/Yen Group (2014) által alkalmazott Global Financial Centres Index értéke alapján Zürich a világ ötödik legjelentősebb pénzügyi központja, vezető bankjainak és egyéb pénzügyi cégeinek forgalma 2014-ben közel 230 milliárd dollár volt. Ugyanakkor – az ágazati kérdések miatt erre a Z/Yen Group nem tér ki – a zürichi bányaiipari cégek forgalma 2014-ben meghaladta a 261 milliárd dollárt, vagyis nagyobb volt, mint a svájci város világhírű bankszektorának teljesítménye. Másik példa a világ egyik legjelentősebb gazdasági tömörülése, az Oszaka/Keihansin városrégió, ahol 31 Forbes-cég központja volt található. Ezeknek a cégeknek az összesített forgalma mintegy 435 milliárd dollár volt, miközben a Bentonville (Arkansas) székhelyű Wal-Mart Stores diszkontáruházlánc önmagában is 476 milliárd dollár forgalmat produkált. Az említett aszimmetriák miatt a napjainkban készített legtöbb városrangsor torzított képet ad a városok pozíciójáról a globális gazdaságban, ezért szükséges lehet egy új megközelítés alkalmazása.

Jelen tanulmány első (empirikus) felében rangsorolom a világgazdaság irányításában meghatározó szereppel rendelkező városokat, második felében pedig bemutatom azokat a városokat (városrégiókat), amelyek – figyelembe véve a jelenlegi iparági trendeket – a közeljövőben a globális gazdaságirányítás potenciális magterületei lehetnek.

Adatok és módszerek

Az elemzés alapját a Forbes *The 2006 Global 2000* és a *The 2014 Global 2000* rangsor jelent (http://www.forbes.com/global2000/list/), amelyek a világ 2000 legnagyobb tőzsdei cégét tartalmazzák. A cégek négy jellemző pénzügyi paraméteréből (forgalom, profit, eszközök, piaci érték) komplex mutatót alkottam, az irányítás és ellenőrzés indexet (IEI), amelynek módszertani kérdéseit részletesen a Tér és Társadalom folyóirat 2013/2. számában mutattam be (Csomós 2013).

A kettős jegyzésű vállalatok kérdése

A Forbes The Global 2000 összesen 2000 tőzsdei céget rangsorol. Természetesen az lenne a logikus, ha a 2000 céghez 2000 cégközpont tartozna, azonban ez nem így van. A kettős jegyzésű vállalatok (dual-listed company – DLC) ugyanis – bár hivatalosan egy cégnek számítanak – valójában két különálló, egymástól többé-kevésbé független cégből állnak, amelyeket két, földrajzilag elkülönülő cégközpontból irányítanak és más-más tőzsdén is jegyeznek. A kettős jegyzésű vállalatok általában olyan cégösszeolvadások eredményeként jöttek létre, amikor közel azonos méretű vállalatok stratégiai megfontolások miatt döntöttek a közös működés mellett, leginkább azért, mert a riválisokkal csak összefogva tudták felvenni a versenyt. A Forbes összesen hét ilyen vállalatot rangsorol a világcégek között, ezért a cégközpontok száma valójában 2007 (1. táblázat). A kettős jegyzésű vállalatok esetében – mivel jellemzően közel azonos méretű cégekről van szó – a pénzügyi adatokat 50-50%-os arányban osztottam meg a társceggközpontok között.

1. táblázat: A Forbes The 2014 Global 2000 által rangsorolt kettős jegyzésű vállalatok
Dual-listed companies according to Forbes The 2014 Global 2000

Cégnév	Cégek	Ország	Cégközpont
Reed Elsevier	Reed Elsevier NV	Hollandia	Amszterdam
	Reed Elsevier PLC	Egyesült Királyság	London
Investec	Investec PLC	Egyesült Királyság	London
	Investec Ltd	Dél-Afrika	Johannesburg
Mondi	Mondi PLC	Egyesült Királyság	London
	Mondi Ltd	Dél-Afrika	Johannesburg
BHP Billiton	BHP Billiton PLC	Egyesült Királyság	London
	BHP Billiton Ltd	Ausztrália	Melbourne
Carnival	Carnival Corporation	Egyesült Államok	Miami
	Carnival PLC	Egyesült Királyság	London
Unilever	Unilever PLC	Egyesült Királyság	London
	Unilever NV	Hollandia	Rotterdam
Rio Tinto	Rio Tinto PLC	Egyesült Királyság	London
	Rio Tinto Ltd	Ausztrália	Melbourne

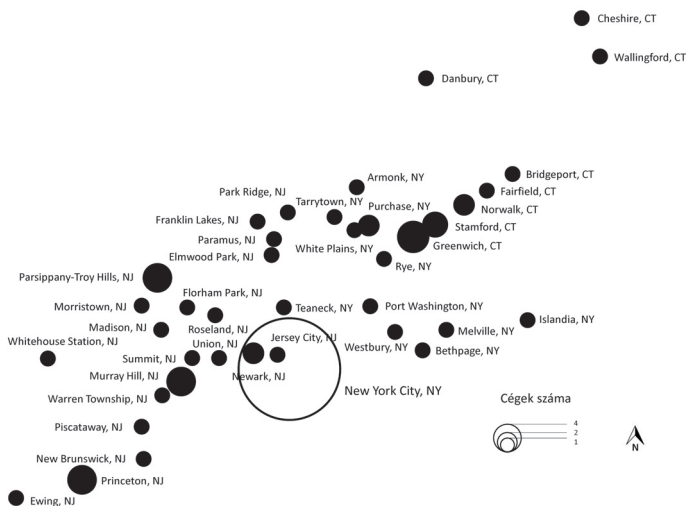
Területi lehatárolás

A kutatás egyik sarkalatos pontja az elemzési szempontoknak megfelelő „város” értelmezése, vagyis a városok területi lehatárolása. Mivel a kutatás során Friedmann (1986) világváros-hipotézisét tekintettem kiindulási pontnak, a cégközpontvárosokat nem önálló egységekként kezeltem, hanem városrégiókba rendeztem. Így például New York a hivatalosan New York–Newark–Bridgeport, NY–NJ–CT–PA Combined Statistical Area néven említett New York városrégiót fedi le, amely 34 493 km²-es kiterjedésével a legnagyobb városrégió a világon. A Forbes The 2014 Global 2000 által rangsorolt cégek közül 105-nek a központja található a New York városrégióban, azonban – mint az az 1. ábrán is látható – New York City csak 54 cégnek ad otthont, 51 cég viszont a városrégió 39 kisebb-nagyobb városában található.

Az elemzésben an Egyesült Államokban található városrégiókhoz (metropolitan area) hasonlóan definiáltam a világ más városrégióit (tehát a friedmanni értelemben vett világvárosokat). Ennek a területi lehatárolásnak a szellemében pl. Oszaka/Keihansin megegyezik a teljes Keihansin városövezettel, amely Oszaka mellett magában foglalja többek között Kiotót és Kobét is, a Köln/Rajna–Ruhr városrégió Köln mellett olyan nagyvárosokat ölel fel, mint Düsseldorf, Essen vagy Leverkusen, míg a közel 1800 településből álló Párizs városrégió szinte teljesen megegyezik az Île-de-France régióval.

A területi lehatárolás e sémája alól az egyetlen jelentősebb kivételt Kína jelenti, ahol a városrégiók definiálása több ok miatt is problémába ütközik. Egyrészt a városnövekedéssel foglalkozó kínai geográfia a nagyvárosokat többnyire

1. ábra: New York városrégió cégközpontvárosai (2014)
Headquarters of global companies in the Greater New York area

önálló egységként vizsgálja (Tan, Liu, He, Ming, Tang 2014), másrészt a közigazgatás már eleve létrehozott egy területi lehatárolást. Kínában a városhierarchia csúcsán négy közvetlenül ellenőrzött város áll, amelyeket – legalábbis hierarchiaszempontból – 15 szubprovinciaszintű város és 283 prefektúraszintű város követ.² A prefektúraszintű város azonban roppant bonyolult területi egység, tulajdonképpen nem is egyszerű város, hanem megyék, városok, falvak, illetve saját kerületek összessége. Egy példán levezetve: a Henan provinciában található Jiaozuo prefektúraszintű város négy önálló kerületből (a város ténylegesen beépített területeiből), valamint két megyei szintű városból és négy megyéből áll. Ez utóbbiakban pedig sok kisebb-nagyobb falu fekszik. Jiaozuo területe 4071 km², lakossága pedig 3,5 millió fő volt 2014-ben. Az elemzésben a prefektúra szintű városokat tekintettem a kínai városok alapvető területi egységének, mivel ezek – szemben pl. a megyei területi egységekkel – már nem tagozódnak be magasabb területi egységekbe, azaz egy prefektúraszintű város nem része egyetlen szubprovinciaszintű városnak sem.

A városok rangsorolása a világgazdaságra gyakorolt irányító és ellenőrző funkció alapján

2006-ban a Sassen által globális városnak nevezett városok álltak az irányítás és ellenőrzés index alapján felállított rangsor élén, New York viszonylag jelentős fölényével (2. táblázat). Továbbá 2006-ban a vezető gazdaságirányító városok döntően a fejlett országokból kerültek ki, a kivételt csak két kínai város, Peking és Hongkong jelentette (bár az utóbbit, mint de facto önálló városállamot, sokan a fejlett államok csoportjába sorolják). Sassen (2001) úgy látta, hogy a rohamosan fejlődő és erősödő Kína az 1990-es években Hongkongon keresztül csatlakozott a világgazdasághoz, és Hongkong mint a hatalmas kínai gazdaság „kapuvárosa” a jövőben könnyen felzárkózhat a globális városok csoportjához. Az index viszont azt mutatja, hogy Hongkong világgazdasági pozícióját beárnyékolja Peking erősödése. A kínai főváros ugyanis nemcsak nemzetközi viszonylatban vált befolyásos gazdaságirányító központtá (ez elsősorban Hongkongra jellemző), hanem a hatalmas belföldi piacon is, megelőzve Hongkongot, Sanghajt és a Gyöngy-folyó torkolatának nagyvárosait is (Chen, Chen 2014; Lai 2012; Timberlake, Wei, Ma, Hao 2014). Ezt világosan tükrözi, hogy amíg Peking 2006-ban a 19. helyen állt a rangsorban, addig 2014-ben már a második (2013-ban még csak harmadik) volt, megelőzve a globális városnak nevezett Tokiót, Londont és Párizst. Ennek oka alapvetően abban keresendő, hogy a kínai kormányzat ellenőrzése alatt álló stratégiai jelentőségű óriásvállalatok (különösen az olajipari és építőipari cégek, valamint a vállalati hitelezést is folytató kereskedelmi bankok) központjai szinte kivétel nélkül Pekingben található (erre részletesen a későbbiekben térek ki). Ezzel szemben Sanghaj és különösen Hongkong sokkal

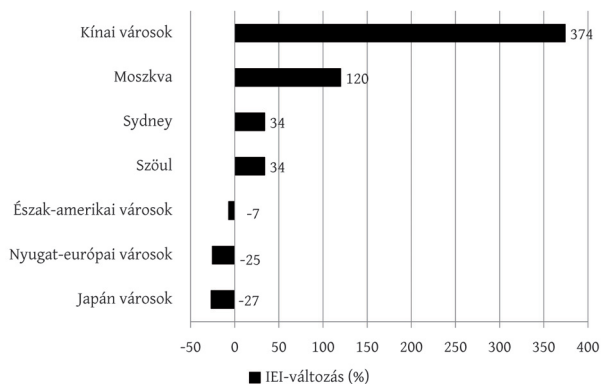
2. táblázat: A vezető városok irányítás és ellenőrzés indexei (IEI) 2006-ban és 2014-ben
Leading cities according to the index of command and control functions in 2006 and 2014

Rang	2006			2014			
	Városrégió	Ország	IEI	Városrégió	Ország	IEI	
1	New York	Egyesült Államok	10,02	New York	Egyesült Államok	7,56	
2	Tokió	Japán	8,09	Peking	Kína	6,69	
3	London	Egyesült Királyság	6,60	Tokió	Japán	6,60	
4	Párizs	Franciaország	5,70	London	Egyesült Királyság	5,38	
5	Amszterdam	Hollandia	3,31	Párizs	Franciaország	4,78	
6	San Francisco	Egyesült Államok	3,20	San Francisco	Egyesült Államok	4,27	
7	Dallas	Egyesült Államok	2,20	Washington	Egyesült Államok	2,64	
8	Zürich	Svájc	1,80	Szöul	Dél-Korea	2,22	
9	Szöul	Dél-Korea	1,66	Hongkong	Kína/Hongkong	1,79	
10	Chicago	Egyesült Államok	1,58	Amszterdam	Hollandia	1,65	
11	Washington	Egyesült Államok	1,55	Dallas	Egyesült Államok	1,62	
12	Houston	Egyesült Államok	1,51	Moszkva	Oroszország	1,59	
13	Charlotte	Egyesült Államok	1,49	Chicago	Egyesült Államok	1,45	
14	Köln	Németország	1,46	Zürich	Svájc	1,44	
15	Toronto	Kanada	1,41	Toronto	Kanada	1,37	
16	Madrid	Spanyolország	1,35	Houston	Egyesült Államok	1,26	
17	München	Németország	1,35	Madrid	Spanyolország	1,21	
18	Oszaka	Japán	1,30	Stockholm	Svédország	1,12	
19	Peking	Kína	1,29	München	Németország	1,02	
20	Atlanta	Egyesült Államok	1,18	Köln	Németország	0,94	
21	Minneapolis	Egyesült Államok	1,16	Minneapolis	Egyesült Államok	0,94	
22	Stockholm	Svédország	1,06	Sydney	Ausztrália	0,93	
23	Edinburgh	Egyesült Királyság	1,03	Atlanta	Egyesült Államok	0,92	
24	Nagoja	Japán	1,02	Sanghaj	Kína	0,91	
25	Hongkong	Kína/Hongkong	1,02	Seattle	Egyesült Államok	0,88	
A 25 vezető város			63,32	A 25 vezető város			61,19
Összes város			100,00	Összes város			100,00

tágabb teret biztosít a magánszférának, ám a magántulajdonban álló cégek mérete (pénzügyi teljesítménye) nem vetekedhet az állami óriásokéval. A 2014. évi rangsorban persze nem csak kínai városok képviselik a feltörekvő gazdaságokat. Oroszország fővárosa, Moszkva sajátos átmenetet mutatott a fejlett és fejlődő világ között: bár viszonylag magas indexértéke miatt a rangsor élcsoportjába került (12. helyezés), döntően az energiaszolgáltató, energia- és bányai vállalatok révén, azonban más szektorokhoz tartozó (különösen a fogyasztást kiszolgáló) jelentős cégekkel viszont alig rendelkezett.

A trendek alapján amíg az észak-amerikai, japán, nyugat-amerikai városok 2006 és 2014 között jellemzően 15-25% közötti gyengülést mutattak, addig a feltörekvő gazdaságok metropoliszai akár 100-150%-os növekedést is elérhettek (2. ábra). A kínai városok viszont még ezen is túltettek: Peking irányító funkciója

2. ábra: A vezető városok irányítás és ellenőrzés indexeinek (IEI) változása 2006 és 2014 között
Changing index values of command and control functions of leading cities between 2006 and 2014

400% felett bővült, Sanghajé 630%-kal, a Gyöngy-folyó deltájának központjában, Sencsenben viszont egészen elképesztően, közel 800%-os mértékben növekedett a gazdaságirányító funkció. Már rövid távon is prognosztizálható a kínai városok további erősödése, illetve számuk gyarapodása, a globális gazdaságra gyakorolt hatásuk azonban kérdéses (Kotkin 2014).

A fejlett világ vezető városainak többsége folyamatosan veszített indexértékéből, a 2014-ben is élen álló New York például többet, mint a nyolcadik helyen álló Szöul teljes indexértéke. Ez elsősorban a pénzügyi szektor igen komoly gyengülésére vezethető vissza. Ugyanakkor New York az egyik legösszetettebb gazdasági szerkezettel rendelkező város (amelyhez csak Tokió, Párizs, London és Szöul gazdasági struktúrája mérhető), pozícióját döntően befolyásolja világviszonylatban is kiemelkedő méretű médiaszektora (pl. a News Corp., Time Warner, Viacom, Thomson Reuters, CBS cégekkel) és gyógyszeripara (pl. a Pfizer, Johnson & Johnson, Merck & Co., Bristol-Myers Squibb cégekkel). Mint a 2. táblázatban látható, a Köln–Düsseldorf központú Rajna–Ruhr és különösen az Amszterdam–Rotterdam központú Randstad városrégiók veszítettek sokat 2006-os értékükből. Jelentős különbség azonban, hogy amíg az előbbi esetében az energetikai cégek (RWE, E.ON) szenvedtek el hatalmas veszteségeket, addig az utóbbi esetében a pénzügyi szervezeteket roppantotta össze a 2007–2008-as pénzügyi válság (az ABN AMRO és a Fortis Bank meg is szűnt). Randstad gazdasági erejét tovább csökkentette, hogy a világ második legnagyobb repülőgépgyártója, az Airbus 2013-ban elhagyta a városrégiót (bár anyacége, az EADS továbbra is Leidenben maradt) és Franciaországba, a Toulouse melletti Blagnacba költözött.

A fejlett országok vezető városai közül mindenképpen ki kell emelni Washington, Houston és Zürichet, hiszen mindhárom város speciális esetnek számít. Az index szerint Washington mutatta a legnagyobb mértékű növekedést, amelynek oka egyértelműen a Fannie Mae és a Freddie Mac cégek kiugró teljesítményében keresendő. 2014-ben a két ingatlanhitelező cég összesen közel

133 milliárd USD profitot ért el, közel négyszer annyit, mint a világ legértékesebb cége, az Apple Inc. Washington azonban nemcsak a pénzügyi szervezetek keresztlánca részét vesz részt a gazdaságirányításban (bár azok többsége az Egyesült Államokon kívül nem is működik), hanem roppant erős ipari szegmensével is. Washington a legfontosabb amerikai védelmi cégek központja (pl. Lockheed Martin, General Dynamics, Northrop Grumman), amelyek tevékenysége nyilvánvalóan kapcsolatban áll a városrégióban található szövetségi kormányzattal (Washington D.C.) és a védelmi minisztériummal (Arlington).

Houston gazdasági szerkezetét döntően az energiaipari cégek határozzák meg: 28 cége közül 20 az energiaszektorban működik, a város irányítás és ellenőrzés indexértékének pedig 87%-át adják. Egy-egy szektor ilyen mértékű dominanciája azonban azt a veszélyt is magában hordozza, hogy az esetleges iparági válságok miatt a város egész gazdasága összeomolhat (lásd Detroit és az autóipar válságának összefüggését). Ezzel szemben az összetett iparprofilú városok – pl. New York, London, Tokió – kisebb-nagyobb ingadozásokkal képesek kivédeni az iparág-specifikus kríziseket. Houston esetében ez már csak azért is érdekes kérdés, mert a 2014-ben elindult masszív olajárzuhanás következtében az energiaipari cégek pénzügyi mutatói (különösen a profit és a piaci érték) radikálisan zuhannak, ez pedig negatívan befolyásolja a város globális gazdaságirányító pozícióját.

A harmadik speciális eset Zürich, amelyet sokan Európa és a világ egyik legfontosabb pénzügyi központjának neveznek (Faulconbridge 2004; Mainelli 2006). A város indexértékét és pozícióját azonban – természetesen a pénzügyi szektora mellett – jelentősen meghatározza alapanyag- és energiaipari szektora: a Zürich városrégió olyan hatalmas bányaiipari vállalatoknak ad otthont, mint a Magyarország GDP-jénél közel kétszer nagyobb forgalommal rendelkező Glencore (korábban Glencore Xstrata), illetve olyan jelentős olaj- és gázipari cégeknek, mint a világ egyik legnagyobb offshore cégbirodalmát kiépítő Transocean olajipari szolgáltató.

2006-ban Budapest a középmezőny elején foglalt helyet, a 0,67-es irányítás és ellenőrzés indexértékével a 316 cégek központváros közül a 136. helyezett volt. 2014-re ugyan 38 helyet veszítve a 174. lett, ám mivel a cégek központvárosok száma jelentősen növekedett (a rangsor a 2006-os 316 várossal szemben 2014-ben már 368 várost tartalmazott), Budapestet továbbra is a középmezőny elejére lehet pozicionálni.

Városok (városrégiók) mint az új gazdasági világrend erőközpontjai

Talán nem látványosan, de nem is teljesen észrevétlenül új gazdasági világrend formálódik: Kelet-Ázsiában a Peking-Szöul-Tokió-tengely határozottan kiemel-

kedik a környezetéből, Peking egyre erősebb dominanciájával; az Egyesült Államokban a keleti parti metropoliszok (elsősorban New York) mutatnak visszaesést, miközben a nyugati parti városok (főleg a San Francisco-öbölben) fokozatosan erősödnek; Európában viszont London és Párizs, illetve a második vonalba tartozó globális központok (Amszterdam, Zürich, Madrid, Stockholm, München) hegemoniája megingathatatlanak tűnik.

Kelet-Ázsia: Peking

A globális városhierarchia második helyén 2014-ben a kínai főváros, Peking állt (2. táblázat). Ez nemcsak azért érdekes, mert Peking kevesebb mint egy évtized alatt képes volt átlépni a legnagyobb régiós riválisain, Tokión és Szöulon, hanem azért is, mert egyedülként ékelődött be a New York-London-Tokió-Párizs négyesbe. Peking a roppant dinamikus előretörést alapvetően két szektornak, a pénzügyeknek és az energiaszektornak köszönheti, hiszen mindkettőben a rangsor élén áll. Az energiaszektorbeli elsőse talán nem is meglepő: a hatalmas kínai gazdaságot³ és a gyorsan növekvő lakossági fogyasztást kiszolgáló állami tulajdonú olaj- és gázipari óriásvállalatok (PetroChina, Sinopec, CNOOC) központja kivétel nélkül a kínai fővárosban található (Pan 2015; Pegg 2012).

A pénzügyi szektorban megfigyelhető előretörés, illetve annak mértéke azonban korántsem tükrözi Peking globális súlyát. Pusztán a számok alapján elmondható (lenne), hogy Peking az új gazdasági világrend vezető pénzügyi központja, szektorbeli irányítás és ellenőrzés indexe (4,33) nagyobb, mint a hatodik helyezett San Francisco teljes értéke (4,27), vagy másképpen: Peking a szektorra jellemző összesített indexérték 11,3%-ával rendelkezik. A valóság azonban a számokból levonható következtetéseknél sokkal árnyaltabb, Peking ugyanis nemhogy globális szinten, de még Kínában sem tekinthető a pénzügyi élet vezető városának. Ennek okát világosan magyarázza Gál (2010), aki szerint a kínai piacok intézményrendszerének fejletlenségéből, a szabályozás, illetve az információs rendszer hiányosságaiból eredő korlátok miatt a közeljövőben Kína nem lesz alkalmas arra – a megtermelt tőke mennyisége ellenére sem –, hogy a jelenlegi globális központokhoz hasonló fejlettségű pénzügyi központtá váljon (Zsibók 2010). Tény ugyan, hogy a hatalmas állami tulajdonú óriásbankok – szinte minden más szektor állami tulajdonú vállalataihoz hasonlóan – pekingi központtal rendelkeznek, azonban a belföldi és a nemzetközi pénzpiaci tevékenységek más városokban bonyolódnak (pl. Sanghajban, Hongkongban és Sencsenben) (Chen, Chen 2014; Lai 2012). A kínai főváros jövőbeni szerepe a globális pénzügyi életben jelenleg beláthatatlan. Egyrészt – mint roppant kritikus tényező – Pekingben nincs tőzsde (szemben a globális pénzügyi központokkal), így az ott bejegyzett vállalatok papírjai Sanghajban és Hongkongban, de sokkal inkább New Yorkban, Londonban, Frankfurtban forognak (Gillis 2014). Másrészt – és erre utalt Gál (2010) is – a kínai főváros bankjai hatalmas

mennyiségű tőkét kezelnek: 2014-ben a 18 vezető pekingi bank, biztosító, bróker cég stb. összesen közel 12,9 ezermilliárd USD eszközállománnyal rendelkezett, amely 3,5-szer több, mint Németország GDP-je (IMF 2014), és több, mint bármely más globális pénzügyi központ megfelelő értéke.

A kínai fogyasztás jelenleg viszonylag alacsony szinten áll. A Világbank adatai szerint a kínai társadalom fogyasztásának hozzájárulása a GDP-hez nem éri el az 50%-ot sem, miközben ez az érték az Egyesült Államokban 80% feletti, de még Magyarországon is meghaladja a 70%-ot (The World Bank 2015). A McKinsey Global Institute szerint például a kínai fogyasztói gazdaság alig nagyobb az olasznál, annak ellenére, hogy több mint 20-szorosa a különbség a népességszámban: amíg az egy főre jutó éves kínai fogyasztás nem éri el az 550 USD-t sem, addig az olasz meghaladja a 11 500 USD-t (MGI 2006). A kínai piac azonban roppant dinamikus bővül: 2025-re várhatóan Kína lesz a világ harmadik legnagyobb fogyasztói piaca, nem sokkal lemaradva Japántól, és a hatalmas tartalékok miatt (1,4 milliárd lakos, és még mindig csak 2300 USD körüli lesz az egy főre jutó éves fogyasztás) belátható időn belül Kína akár a világgazdaság legnagyobb piacává is válhat. Mindez azt jelenti, hogy a pekingi pénzügyi szervezetek még nagyobb forgalmat és profitot, a mainál sokkal nagyobb vállalati tőkeállományt kezelhetnek, nem is beszélve a GDP 51,8%-át elérő lakossági megtakarításokról (EastAsia Forum 2014). Kérdés tehát, hogy mikor jön el az a kritikus pont, amikor a kínai bankoknak érdemes lesz átlépni a belföldi piacokon, és a külföldi terjeszkedéshez mekkora tőkét tudnak majd bevonni.

Érdemes mindemellett megjegyezni, hogy Peking pozícióját ugyanúgy fenyegetheti pénzügyi szektorának növekvő nemzetközi kitettsége, mint ahogyan akár globális vezetővé is válhat. New York, London, Tokió és Párizs – a Sassen (1991, 2001) által megalkotott globális város koncepció szerint – elsősorban a pénzpiacokon mutatott rendkívüli szerepükért kerültek egy mindenek felett álló „globális város” kategóriába. Az irányítás és ellenőrzés indexének rangsorában is ezek a városok állnak az élen – eltekintve a roppant speciális helyzetű és nem globális városnak számító Washingontól –, és a világgazdaságra gyakorolt irányító szerepüket is meghatározza a pénzügyi szektoruk. Ám korántsem olyan mértékben, mint az a kínai fővárosnál jelenleg kimutatható: Tokió esetében az index 36%-át, New York és Párizs esetében a 44%-át, míg London megfelelő értékének 47%-át adja a pénzügyi szektor, azonban Peking irányítás és ellenőrzés indexéhez 65%-kal járul hozzá. 2011-ben a New York Times-ban megjelent publicisztikájában a Nobel-díjas közgazdász, Paul Krugman arra hívta fel a figyelmet, hogy Kína éppen azon az úton halad, mint Japán az 1980-as évek végén, és az Egyesült Államok a 2000-es évek közepén: a GDP-növekedés legfontosabb forrásává a túlfűtött ingatlanberuházási boom vált, amit az is világosan tükröz, hogy az ingatlanberuházások hozzájárulása a GDP-hez nagyjából duplájára növekedett Kínában 2000-től. Az ingatlanbuborék kipukkadása ott is hasonló válságot okozhat, mint Japán „elveszett” évtizedében, vagy az Egyesült Államokban, ahol 2007–2008-ban pénzügyi válság robbant ki és világválsággá

terebélyesedett. Ugyanakkor – mintegy cáfolva Krugman nézeteit – a McKinsey Global Institute előrejelzése szerint 2030-ra a kínai városi népesség eléri az 1 milliárd főt, ez a hatalmas népességtömeg pedig mintegy 40 milliárd négyzetméter új lakóterületet igényel 5 millió új épületben (amelyekből 50 ezer lesz felhőkarcoló, vagyis tízszer újraépülhetne New York) (MGI 2009). Ezek a tényezők tovább erősíthetik Peking pozícióját, hiszen a legnagyobb kínai építőipari tervező és kivitelező cégek központjai is a fővárosban találhatók.

Észak-Amerika: San Francisco–San José

New York globális és észak-amerikai vezető szerepe egyelőre megkérdőjelezhetetlen. Ez részben azzal magyarázható, hogy – hasonlóan Tokióhoz és Párizs-hoz – New York jelentős irányító és ellenőrző funkcióval rendelkezik valamennyi ágazatban: a pénzügyek területén második Peking mögött, az ipari szektorban Tokió mögött, a fogyasztással kapcsolatos szektorokban is második-harmadik, míg az egészségügyi szektorban az élén áll. Ugyanakkor az Egyesült Államokban a globális trendek által mozgatott markáns gazdaság szerkezeti átrendeződés figyelhető meg, amelynek a területi vetületeként egyre inkább eltolódik a súlypont a nyugati part irányába. A San Francisco-öböl menti városok – különösen San Francisco és San José agglomerációi – a dinamikus bővülő információtechnológiai (IT) iparág legfontosabb globális központjai, a Szilícium-völgyben működő vállalatok pedig minden más szektort megelőző bővülést mutatnak, különösen a piaci értékben.

Az Apple Inc. – az IT szektor jelenlegi zászlóshajója – piaci értéke 2006-hoz képest közel 13-szoros növekedést mutatott, 58 milliárd USD-ről 740 milliárd USD-re emelkedett, előrejelzések szerint az 1000 milliárdos lélektani határt is átlépheti. Ha nem is az Apple mértékéhez hasonlítható, de szintén jelentős növekedést mutatott a többi vezető információtechnológiai cég is, pl. a Google, a Facebook, az Oracle, az Intel, a Cisco. Az övezet irányító funkcióját további gazdasági folyamatok erősíthetik (összeolvasztások és relokációk), erre éppen a Google és a Facebook szolgáltalt jó példát. Előbbi közel 180 cégfelvásárlást hajtott végre az elmúlt másfél évtizedben (Business Insider 2015), megszerezve többek között olyan vállalatokat, mint a robottechnológiában érdekelt Boston Dynamics (Waltham, Massachusetts), míg az utóbbi 2004-ben tette át a székhelyét a keleti partról a kaliforniai Palo Alto-ba.

A San Francisco központú övezet globális növekedését azonban veszélyezteti, hogy a viszonylag diverzifikált gazdasági szerkezet ellenére az IT szektor egyértelmű túlsúllyal rendelkezik (az irányítás és ellenőrzés index 56%-át adja), és amíg Peking esetében a szakértők egyelőre csak figyelmeztetnek a pénzügyi szektor monopolhelyzetében rejlő veszélyekre, addig a Szilícium-völgy már túljutott egy iparági válságon. 1999 és 2001 között az ún. dotkom buborék széthasadása az egész IT iparágat megrázta (Perkins, Perkins 2001): a nyugati parti

információtechnológiai cégek csak komolyabb vesztségek árán vészelték át a krízist, sokan azonban végleg eltűntek (de legalábbis a .com kikerült a nevükből).⁴

Ugyanakkor az Európai Unió kutatás-fejlesztéssel (K+F) foglalkozó programja, az Economics of Industrial Research & Innovation szerint a San Francisco-öböl városaiban működő vállalatok minden más város gazdasági szervezeteinél többet áldoznak K+F-re (IRI 2014): 2013-ban a 2500-as rangsorban szereplő 192 vállalat kutatás-fejlesztési ráfordítása összesen 56 milliárd USD volt, amely meghaladta a listán messze több céggel szereplő Tokió megfelelő értékét (54 milliárd USD) és megközelítette az országok rangsorának harmadik helyén álló Németország K+F-ráfordítását (59 milliárd USD).

Végeredményben a globális gazdasági trendek a San Francisco – San José övezet dinamikus növekedését vetítik előre, amelyet – úgy tűnik legalábbis – nem a másfél évtizeddel korábbihoz hasonló illúziók hajtanak, hanem komoly kutatás-fejlesztésen alapuló üzleti stratégia.

Európa: Párizs–London

A világgazdaság vezető térségei közül az elmúlt években Európa szenvedte el a legnagyobb veszteségeket az irányító és ellenőrző funkciókban (Csomós, Derudder 2014), elsősorban a pénzügyi rendszer megroppanása miatt. A tekintélyes kereskedelmi bankokkal, biztosítókkal rendelkező európai pénzügyi központok – pl. Zürich, Madrid, Milánó, Frankfurt, Amszterdam – globális pozíciója meggyengült a feltörekvő kelet-ázsiai városokkal (főleg Peking, Sanghaj, Sencsen és Szöul), illetve az újra megerősödő amerikai városokkal (pl. Dallas, Chicago, Houston, Atlanta) szemben. Annak ellenére, hogy a 2007–2008-as pénzügyi válság Európa tényleges globális pénzügyi központjainak okozott igazán komoly veszteségeket, London és Párizs pozíciója megingathatatlanak tűnik: 2006-ban és 2014-ben is az első és a második helyet foglalták el Európában, illetve 2006-os harmadik és negyedik helyükből mindössze Peking előretörése miatt veszítettek egy-egy pozíciót a globális rangsorban. Mindez azt jelenti, hogy amíg Észak-Amerikában (alapvetően az Egyesült Államokban) megfigyelhető az irányító és ellenőrző funkciók elmozdulása a keleti partról a nyugati part irányába, illetve Kelet-Ázsiában Tokió felől Peking felé, addig Európában a Párizs–London megaváros-övezet⁵ gazdaságirányító dominanciájában nem történt változás. Párizs és London összesített irányítás és ellenőrzés indexértéke 10,16 (amellyel globális első lehetne), tevékenységük pedig minden szektort lefed. A pénzügyek területén természetesen mindkét város vezető szerepben található (London globális harmadik, Párizs pedig hatodik), együttesen Európa szektorbeli indexértékének 37%-át adják. London kiemelkedő pozíciókkal rendelkezik a fogyasztással kapcsolatos szektorokban (az alapvető fogyasztásban vezet a világranglistát), második az alapanyagsektorban és harmadik az egészségügyi szektorban, míg Párizs a közművek szektorában áll a globális rangsor élén és harmadik az ipari szektorban.

Mindkét város esetében a pénzügyi szektor végső soron globális és európai pozícióikat is befolyásolja, továbbá mindkét város igen jelentős irányító és ellenőrző funkcióval rendelkezik szinte minden más ágazatban. A nyilvánvaló párhuzamok hátterében azonban olyan különbségek húzódnak meg, amelyek eltérő fejlődési pályára állíthatják Londont és Párizst. Legegyyszerűbben talán a következőképpen lehetne illusztrálni a különbségeket: London azért került vezető világgazdasági irányító és ellenőrző pozícióba, mert cégei, bankjai alapvetően globális erejű multinacionális vállalatok, míg Párizs cégei, bankjai a nemzetgazdaság méreteihez képest túlfejlesztett és így globális erővel is rendelkező állami vállalatok. Mindez tükéletes tükröképe az Egyesült Királyság és Franciaország eltérő gazdaságpolitikájának: míg az előbbi a nemzetközi neoliberais gazdaságpolitika egyik szülőföldje (az Egyesült Államok mellett) (Harvey 2005; Smith 2014), addig az utóbbi esetében az állam meghatározó szereplője a gazdaságnak: nemcsak beavatkozik a gazdasági folyamatokba, de birtokol és irányít is cégeket (Haas 2007). Az Egyesült Királyságban legutóbb a 2007–2008-as pénzügyi válságot követően, 2008-ban, 850 milliárd USD értékű bankmentő csomag révén kerültek jelentős magáncégek részlegesen állami tulajdonba (a Lloyds Banknak például a 65%-a), azonban az optimális részvényárfolyamok elérését követően az állam ismét piacra vitte a feltökésített bankokat (Financial Times 2015). Ezzel szemben Franciaországban az állam aktív résztvevője a nemzetgazdaságnak, ami nem pusztán gazdasági stratégia, de társadalmi elvárás is (McCann 2014; The Economist 2009). 2007-ben a Francia Számvevőszék készített egy jelentést *A részvényes állam* (The shareholder state) címmel, amelyben kifejti, hogy a francia gazdaság tekintélyes része állami tulajdonban maradt a privatizációs erőfeszítéseket követően is: 2006-ban az állam 90 vállalatot közvetlenül, 755-öt pedig közvetve ellenőrzött, a vállalatokban birtokolt portfólió értéke pedig megközelítette a 200 milliárd eurót 2007-ben (Cohen 2010). A hagyományosan párizsi központú, kisebb-nagyobb részben állami tulajdonú multinacionális cégek globális terjeszkedésében fontos szerep hárult az államra, pl. a 15%-ban állami tulajdonban álló Renault 1999-ben a francia kormány hathatós támogatásával tudta megszerezni a japán Nissan 45%-át. Párizs irányítás és ellenőrzés indexének legfontosabb összetevője a cégek forgalmából adódik – ebben csak Peking és Tokió előzi meg –, mintegy jelezve a francia főváros világgazdasági jelentőségét. Párizs tehát nemcsak azért globális irányító és ellenőrző központ, mert tekintélyes multinacionális vállalatokkal rendelkezik, hanem azért is, mert a vállalatokon keresztül a francia államot képviseli.

Kotkin (2014) szerint azonban jelenleg London a világ legbefolyásosabb városa, megelőzve New Yorkot és Párizst. Mindezt több tényezőre vezeti vissza, az egyik ezek közül az Egyesült Királyság fővárosának jelentős világgazdasági irányító és ellenőrző funkciója. London – szemben a gazdasági értelemben vett de facto „nemzeti” Párizssal – „nemzetközi” multinacionális városnak tekinthető, üzleti környezete nemcsak az óriásvállalatoknak vonzó, hanem a start-up vállalkozásoknak is.⁶ Természetesen London globális pozícióját is a brit gyökerű

cégek, bankok határozzák meg, mellettük viszont egyre több a relokáció révén megjelenő transznacionális vállalat. Az 1990-es évek elejétől növekedett azoknak a fejlődő világból érkező, majd Londonban megtelepedő, jellemzően alapanyag-ipari és bányai ipari vállalatoknak (mint pl. az orosz EVRAZ és Polyus Gold, a chilei Antofagasta, az indiai Vedanta Resources, a kazah Kazakhmys) a száma, amelyek a London által kínált pénzügyi előnyök miatt helyezték központjukat a brit fővárosba (Coulson 2011).⁷ A 2000-es évek közepétől újabb relokációs folyamat indult el: az adóoptimalizáció miatt jelentős potenciált képviselő cégek hagyják el az Egyesült Államokat és cserélik amerikai cégközpontjaikat londonira (vagy dublinira). A legnagyobbak közül 2012-ben a Chicagóban bejegyzett Aon biztosító érkezett Londonba, 2013-ban pedig a Liberty Global (korábban Englewood, Colorado) tette át a székhelyét a brit fővárosba (Business Insider 2014b), és további vállalatirások tervezik a relokációt. 2013-ban a világ harmadik legnagyobb gyógyszeripari cége, a New York-i Pfizer tett közel 100 milliárd USD értékű ajánlatot a ranglista 10. legnagyobbjára, a londoni AstraZenecára, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy központját a sokkal kedvezőbb brit társasági adókulcsok miatt Londonba helyezze.⁸ Ez a kezdeményezés végül meghiúsult.

Párizs és London világgazdasági irányító és ellenőrző funkcióját tehát messze eltérő gazdasági folyamatok mozgatják, a két város globális pozíciójából levonható következtetések alapján mindkét esetben sikeresek, és éppen ezek a különbségek teszik a megaregiót a világgazdaság egyik fókuszterületévé.

Összefoglalás

Az elmúlt közel fél évszázadban, de alapvetően John Friedmann 1986-ban publikált világváros-hipotézisének megjelenésétől kezdve, különösen népszerűvé vált a világgazdaság vezető városait a multinacionális vagy transznacionális vállalatok koncentrációja, teljesítménye alapján rangsorolni, valamint különböző hierarchikus csoportokba sorolni. Az Egyesült Államokból, illetve az Egyesült Királyságból az 1980-as években elindított neoliberális gazdaságpolitika azonban jelentős változásokat hozott: a posztindusztriális gazdaságokban a pénzpiacok szerepe nagyságrendekkel fontosabbá vált a materiális termelésnél. Az 1990-es évektől, elsősorban Saskia Sassen globálisváros-elméletének (Sassen 1991) hatására, a világvárosokkal foglalkozó kutatók mindinkább a pénzügyi szektor jelentősége alapján rangsorolták a városokat. Ez a megközelítés azt eredményezte, hogy a korábban a rangsorok élén álló, anyagi termeléssel foglalkozó, világviszonylatban is meghatározó multinacionális vállalatirásokkal rendelkező városok elvesztették jelentőségüket, legalábbis e kutatások szempontjából. Mindez ellentmondásos helyzetet eredményezett, mivel a városok globális gazdaságban betöltött szerepét egysíkúan mutatta be. A Globalization

and World Cities Research Network például messze előkelőbb pozícióba helyezi a világgazdaság irányításában betöltött funkciója alapján egyébként nem különösebben kiemelkedő Dubajjt (Alfa+ hierarchiaszintű város), mint a világ egyik legnagyobb gazdasági tömörülésének számító Szöult (Alfa-). A Friedmann-féle világváros-megközelítés alapján azonban egészen más dimenzióba helyezhető a két város: a közel 1300 milliárd dollár összesített forgalommal rendelkező 53 világcégnek otthont adó Szöul, a világgazdaság egyik vezető irányító központja áll szemben a 16 milliárd dollár összesített forgalommal rendelkező hat világcéget (vagy inkább regionális viszonylatban meghatározó céget) felvonultató Dubajjal. Ebből – a napjainkban kevésbé vizsgált – megközelítésből tehát a mérleg nyelve egyértelműen Szöul felé billen.

Az elemzésemben visszatértem a Friedmann-féle világváros-hipotézis kiindulópontjaihoz, és a multinacionális vállalatok teljesítménye alapján vizsgáltam meg a városok pozícióját az irányítás és ellenőrzés index alapján. Elemzésem szerint New York, London, Tokió és Párizs világgazdasági irányító funkciója az elmúlt évtizedben kisebb-nagyobb mértékben meggyengült ugyan, ám ezek a városok továbbra is a városhierarchia élén állnak. A globális városok közé – legalábbis az irányító és ellenőrző funkciókban – mindössze Peking tudott beékelődni, amely erejét tekintve 2014-ben már megközelítette a vezető helyen álló New Yorkot is. A világgazdasági változásokat, különösen az Európát és Észak-Amerikát ért 2007–2008-as pénzügyi-gazdasági sokkot, úgy tűnik, a feltörekvő gazdaságok kevésbé tudták kihasználni: a vezető gazdaságirányító városok között kizárólag Moszkva, illetve Peking és Sanghaj szerzett pozíciókat.

A világgazdaságban jelenleg három jelentősebb zóna formálódik: az irányító funkciókban Kelet-Ázsiában Tokió felől Peking irányába mutatható elmozdulás, Észak-Amerikában a San Francisco-öböl városainak gazdasági ereje növekszik dinamikusan, azonban Európában London és Párizs pozíciója megingathatatlanak látszik. Ezeket a folyamatokat – eltekintve Európától – döntően iparági konjunktúrák mozgatják, ám azok tartóssága kérdéses.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány elkészítését a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatta.

Jegyzetek

- 1 A Globalization and World Cities Research Network (GaWC) nevű kutatóhálózatot 1998-ban alapította Peter J. Taylor, a Loughborough University (Loughborough, Leicestershire) professzora azzal a céllal, hogy a világvárosokkal foglalkozó nemzetközi kutatásoknak egy min-

- denki számára elérhető közös területet biztosítson. A GaWC nemcsak különböző rangsorokat készít, de lehetőséget biztosít a rangos folyóiratokban megjelenő tudományos cikkek még nem publikált változatának elhelyezésére is GaWC Research Bulletin néven.
- 2 A kínai urbanizációs folyamatokról, illetve a kínai városról részletesen lásd Enyedi (2007) tanulmányát.
 - 3 A kínai gazdaság bővülésének mértékét jól jelzi, hogy mindössze nyolc év alatt (2006–2013) a GDP-je 3,4-szeresére növekedett, és 2010-ben Japánt megelőzve a nemzetgazdaságok rangsorának második helyére került. A jelenleg is első helyen álló Egyesült Államok ez idő alatt mindössze 1,2-szeres bővülést mutatott, az amerikai GDP növekedése tehát alig egyharmada a kínai gazdaság növekedésének.
 - 4 James Heskett (2014) a Harvard Business School professzora érdeklődve tette fel a kérdést, miután a Facebook elképesztőnek tűnő 19 milliárd USD-ért felvásárolta a WhatsApp Messengert: Mikor hasad ki a következő a dotkom buborék? A válaszok roppant eltérőek: a Business Insider (2014a) például számos bizonyítékot talált arra, hogy a dotkom buborék kipukkadása már a küszöbön áll, míg a Goldman Sachs (2014) éppen ennek ellenkezőjét állította.
 - 5 A Párizs–London megaváros-övezet (Harrison 2015) elsősorban Párizs és London szoros gazdasági kapcsolataira utal és nem a városok fizikai összenövésére. A gazdasági együttműködésben rejlő lehetőségek Anne Hidalgo párizsi alpolgármester szerint azért is fontosak, mert Párizs és London csak együtt veheti fel a versenyt a feltörekvő kínai és brazil városokkal vagy akár Tokióval (The Guardian 2014).
 - 6 Kotkin (2014) szerint London jelenleg a világ leggyorsabban fejlődő technológiai csomópontja.
 - 7 Coulson (2011) ebbe a körbe sorolja a kettős jegyzésű vállalatokat is, azonban míg a fejlődő világból érkező bányai vállalatok a menedzsmenttevékenységüket teljes egészében Londonba telepítik, addig a kettős jegyzésű cégek lényegében két stratégiai szempontból összetartozó, valójában jól elkülöníthető vállalatok, közülük csak az egyik központja található Londonban. Az elemzésben az előbbieket egy cégnek, az utóbbiakat két különálló cégnek számítanak, és adataik is egy cégnél, illetve megosztva lettek figyelembe véve.
 - 8 Az Egyesült Királyságban jelenleg 21%-os társasági adókulcsot alkalmaznak, míg az Egyesült Államokban 35% az adókulcs, mindeközben London mint üzleti központ lényegében azonos szinten áll New Yorkkal. A Pfizer terve, hogy elhagyja az Egyesült Államokat olyan komoly politikai vitát kavart, hogy az Obama-kormány is kénytelen volt foglalkozni vele, sőt ennek nyomán – a cégek jelenlegi fenyegetése helyett – akár tényleges adóreformok is elindulhatnak (Reuters 2014; The New York Times 2014).

Irodalom

- Beaverstock, J. V., Taylor, P. J., Smith, R. G. (1999): A roster of world cities. *Cities*, 6., 445–458. <http://doi.org/c32fvx>
- Business Insider (2014a): *Here's the evidence that the tech bubble is about to burst.* <http://www.businessinsider.com/evidence-that-tech-bubble-is-at-a-peak-2014-10> (Letöltés: 2014. december 22.)
- Business Insider (2014b): *Britain has become a tax haven for US companies.* <http://www.businessinsider.com/r-britain-becomes-haven-for-us-companies-keen-to-cut-tax-bills201409> (Letöltés: 2014. december 22.)
- Business Insider (2015): *Google's ten biggest acquisitions.* <http://www.businessinsider.com/googles-ten-biggest-acquisitions-2015-1> (Letöltés: 2015. február 17.)
- Chen, K., Chen, G. (2014): The rise of international financial centers in mainland China. *Cities*, 47., 10–22. <http://doi.org/593>
- Cohen, P. (2010): Lessons from the nationalization nation: State-owned enterprises in France. *Dissent*, Winter <http://www.dissentmagazine.org/article/lessons-from-the-nationalization-nation-state-owned-enterprises-in-france> (Letöltés: 2014. november 27.)

- Coulson, M. (2011): *An insider's guide to the mining sector. An in-depth study of gold and mining shares.* 2nd edition. Harriman House Limited, Petersfield
- Csomós Gy. (2013): A világgazdaság irányító és ellenőrző központjai 2012-ben. *Tér és Társadalom*, 2., 105–127.
- Csomós Gy. (2014): Világvárosok a világgazdaság arénájában. *Magyar Tudomány*, 10., 1211–1223.
- Csomós, Gy., Derudder, B. (2014). European cities as command and control centres, 2006–11. *European Urban and Regional Studies*, 3., 345–352. <http://doi.org/594>
- EastAsiaForum (2014): *China's recipe for higher consumption and steady economic growth.* <http://www.eastasiaforum.org/2014/08/26/chinas-recipe-for-higher-consumptionandsteady-economicgrowth/> (Letöltés: 2014. december 16.)
- Enyedi Gy. (2007): A kínai város. *Tér és Társadalom*, 4., 1–20.
- Erdősi F. (2003): Globalizáció és a világvárosok által uralt tér. *Tér és Társadalom*, 3., 1–27.
- Faulconbridge, J. R. (2004): London and Frankfurt in Europe's evolving financial centre network. *Area*, 3., 235–244. <http://doi.org/ck3436>
- Financial Times (2015): *UK government sells further Lloyds stake.* <http://www.ft.com/intl/fastft/288072/post-288072> (Letöltés: 2015. március 12.)
- Forbes (2006): *The Global 2000. Special Report.* http://www.forbes.com/lists/2006/18/06f2000_The-Forbes-2000_Rank.html (Letöltés: 2006. május 23.)
- Forbes (2014): *The Global 2000. The World's Biggest Public Companies.* <http://www.forbes.com/global2000/list/> (Letöltés: 2014. május 17.)
- Friedmann, J., Wolff, G. (1982): World city formation: an agenda for research and action (urbanization process). *International Journal of Urban & Regional Research*, 3., 309–344. <http://doi.org/dgw49r>
- Friedmann, J. (1986): The world city hypothesis. *Development and Change*, 1., 69–83. <http://doi.org/bnv955>
- Gál Z. (2010): *Pénzügyi piacok a globális térben: A válság szabdalta pénzügyi tér.* Akadémiai Kiadó, Budapest
- Gillis, P. (2014): *The big four and the development of the accounting profession in China.* Emerald, Bigley
- Goldman Sachs (2014): *Outlook: Within sight of the summit.* Goldman Sachs Investment Management Division, New York
- Haas, J. K. (2007): *Economic sociology: An introduction.* Routledge, Abingdon
- Hall, P. (1966): *The world cities.* Heinemann, London
- Harrison, J. (2015): Cities and rescaling. In: Paddison, R., Hutton, T. (eds.): *Cities and economic change: Restructuring and dislocation in the global metropolis.* Sage, London, 38–56.
- Harvey, D. (2005): *A brief history of neoliberalism.* Oxford University Press, Oxford
- Heskett, J. (2014): Will the next dot.com bubble burst? *Harvard Business School*, <http://hbswk.hbs.edu/item/7415.html> (Letöltés: 2014. március 27.)
- IMF [International Monetary Fund] (2014): *World economic and financial surveys: World economic outlook database.* <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02/weodata/index.aspx> (Letöltés: 2014. december 23.)
- IRI [Economics of Industrial Research & Innovation] (2014): *The 2014 EU industrial R&D investment scoreboard.* European Commission, Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies, Seville <http://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard14.html> (Letöltés: 2014. június 8.)
- Kotkin, J. (2014): The world's most influential cities. *Forbes*, augusztus 14. <http://www.forbes.com/sites/joelkotkin/2014/08/14/the-most-influential-cities-in-the-world/> (Letöltés: 2014. augusztus 27.)
- Krugman, P. (2011): Will China break? *The New York Times* http://www.nytimes.com/2011/12/19/opinion/krugman-will-china-break.html?_r=1 (Letöltés: 2012. március 8.)
- Lai, K. (2012): Differentiated markets: Shanghai, Beijing and Hong Kong in China's financial centre network. *Urban Studies*, 6., 1275–1296. <http://doi.org/c7vz62>
- Lee, E. K. S., Zhao, S. X., Xie, Y. (2012): Command and control cities in global space-economy before and after 2008 geo-economic transition. *Chinese Geographical Science*, 3., 334–342. <http://doi.org/595>
- Mainelli, M. (2006): Global financial centers: one, two, three ... infinity? *The Journal of Risk Finance*, 2., 219–227. <http://doi.org/596>
- MasterCard (2008): *Worldwide centers of commerce index.* MasterCard, Purchase, New York.
- McCann, L. (2014): *International and comparative business: Foundations of political economies.* Sage, London

- MGI [McKinsey Global Institute] (2006): *From 'made in China' to 'sold in China': The rise of the Chinese urban consumer*. McKinsey & Company, New York
- MGI [McKinsey Global Institute] (2009): *Preparing for China's urban billion*. McKinsey & Company, New York
- MGI [McKinsey Global Institute] (2013): *Urban world: The shifting global business landscape*. McKinsey & Company, New York.
- Pan, F., Guo, J., Zhang, H., Liang, J. (2015): Building a "headquarters economy": The geography of headquarters within Beijing and its implications for urban restructuring. *Cities*, 42., 1–12. <http://doi.org/597>
- Pegg, S. (2012): Social responsibility and resource extraction: Are Chinese oil companies different? *Resources Policy*, 2., 160–167. <http://doi.org/d9t6rb>
- Perkins, A.B., Perkins, M.C. (2001): *The internet bubble: The inside story on why it burst—and what you can do to profit now*. HarperBusiness, New York
- Reuters (2014): *AstraZeneca rejects Pfizer's take-it-or-leave-it offer*. <http://www.reuters.com/article/2014/05/19/us-astrazeneca-pfizer-idUSBREA3R0H520140519> (Letöltés: 2014. november 14.)
- Sassen, S. (1991): *The global city: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press, Princeton
- Sassen, S. (2001): *The global city: New York, London, Tokyo*. 2nd edition. Princeton University Press, Princeton <http://doi.org/598>
- Sassen, S. (2006): *Cities in a world economy*. 3rd Edition. Pine Forge Press, Thousand Oaks
- Smith, R. G. (2014): Beyond the global city concept and the myth of 'command and control'. *International Journal of Urban and Regional Research*, 1., 98–115. <http://doi.org/599>
- Tan, R., Liu, Y., Liu, Y., He, Q., Ming, L., Tang, S. (2014): Urban growth and its determinants across the Wuhan urban agglomeration, central China. *Habitat International*, 44., 268–281. <http://doi.org/6bb>
- Taylor, P. J., Walker, D. R. F., Catalano, G., Hoyler, M. (2002): Diversity and power in the world city network. *Cities*, 4., 231–241. <http://doi.org/c3pbwd>
- Taylor, P. J. (2004): *World city network: A global urban analysis*. Routledge, London, New York
- Taylor, P. J., Ni, P., Derudder, B., Hoyler, M., Huang, J., Lu, F., Pain, K., Witlox, F., Yang, X., Bassens, D., Shen, W. (2009): The way we were: command-and-control centres in the global space-economy on the eve of the 2008 geo-economic transition. *Environment and Planning A*, 1., 7–12. <http://doi.org/frtqvww>
- The Economist (2009): *The state and the economy: France. Back in the driving seat*. <http://www.economist.com/node/13279527> (Letöltés: 2015. február 9.)
- The Guardian (2014): *London and Paris: we could soon be part of the same conurbation by Anna Hidalgo, deputy mayor of Paris*. <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/jan/23/london-paris-soon-same-conurbation> (Letöltés: 2015. február 12.)
- The New York Times (2014): *Pfizer proposes a marriage with AstraZeneca, easing taxes in a move to Britain*. The New York Times, http://dealbook.nytimes.com/2014/04/28/pfizer-proposes-a-marriage-and-a-move-to-britain-easing-taxes/?_r=0 (Letöltés: 2014. november 19.)
- The World Bank (2015): Final consumption expenditure, etc. (% of GDP). <http://data.worldbank.org/indicator/NE.CON.TETC.ZS> (Letöltés: 2015. február 3.)
- Timberlake, M., Wei, Y.D., Ma, X., Hao, J. (2014): Global cities with Chinese characteristics. *Cities*, 41, Part B, 162–170. <http://doi.org/6bc>
- UN-HABITAT (2011): *The global urban economic dialogue series: The economic role of cities*. United Nations Human Settlements Programme, Nairobi
- Vitali, S., Glattfelder, J.B., Battiston, S. (2011): The network of global corporate control. *PLoS ONE*, 6, 10, e25995 <http://doi.org/dt9k96>
- Zsibók Zs. (2010): Gál Zoltán: Pénzügyi piacok a globális térben: A válság szabdalta pénzügyi tér. *Tér és Társadalom*, 4., 327–331.
- Z/Yen Group (2014): *The Global Financial Centres Index 15*. London, Z/Yen Group